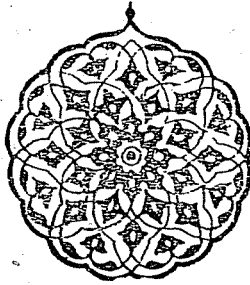

Sosyoloji

Sabri
AKDENİZ

Türk toplumundaki bölünme sebepleri:

— Eğitim ve Lâiklik —

OSMANLILARIN Avrupa karşısında yenilgiye uğraması ve ıslâhat hareketlerinin başlamasıyla Osmanlı-Türk toplumu içinde başın gövdeden, devlet yönetiminin halktan ayrılması şeklinde bir bölünme olmuş; bu bölünme daha sonra eğitim alanına da bu-laşmış ve türlü sebeplerle gittikçe derinleşerek günümüze kadar devam etmiştir.

Lâiklik kavramı Türkiye'ye getirilip milli eğitim kurumlarından, sonuç olarak da toplumumuzun bütününden din eğitimi atıldığı günlerde bu kavramın anlamının iyi bilindiğine inanmak güç, hatta imkânsızdır. Bizimkine hiç benzeiyen hristiyan ülkeleri toplumlarında yüzyıllar süren olayların ve tarih gelişmelerinin sonucu olan bu kavram, din hürriyeti, geçmişi, doğuş nedenleri ve görevi hiç düşünülmeden getirilip, bizim toplumumuzun toprağına bırakılmıştır. Bir yandan bu yeni aşımın ne olduğunun iyice bilinmemesi, öte yandan toplumumuzda yeşerip meyve vermesi için gerekli ortamın hazırlanmamış olması, hiç beklenmiyen, birçoklarımıza batıcı, rahatsız edici, zararlı sonuçlar da vermiştir. Sade bir benzetişle, yetiştirdiğimiz meyve yarı yarıya zehirli, ürettiğimiz çiçekler ağulu dikenlerle kaplı olmuştur. Üstelik hastalıklı gibi de duruyorlar. Lâiklik kavramı da, öteki ithal malı kavramlar gibi, kökleri kendi toplumumuzun toprağında olmadığından, anlamsız kalmakta, fikir hayatımızın ortamı yüzeyinde su üstünde yüzen mantarlar gibi yüzmekte, belli bir yerde duramıyarak esintiye göre şuraya buraya sürüklenmektedir.

Şimdi bir İngiliz ya da Fransız ile bir Türk LÂİK, din hürriyeti kelimelerinden apayrı şeyler anlarlar. Okumuş bir Fransız ile İngilizin kafasında—bu kelime süre boyunca gerilere, çok gerilere, kendi toplum yaşantılarının derinlerine uzanan yankılar uyandırır. Bizlerin kafalarımızda uyanan kısa süreli, güdük, kimimiz için acı, kimimiz için de buruk bir tad veren, ancak duru olmaktan uzak, hepimiz için müphem, bulanık yankıları hayalinde canlandırmağı okurun kendine bırakıyorum.

Dil Kurumunun TÜRKÇE SÖZLÜK'ünde: «Layık— dünya işlerini dinden ayrı tutan. LÂİKLİK — Dinle ilgili olma-

yan işleri dinsel görüşlerden ayrı tutmak.» diye verir.

BÜYÜK OSMANLI LÜGATI (A. Rıza ve S. Alp): lâik— Din ve dünya işlerini ayıran.

REDHOUSE — Papaz olmayan kimse, ruhanî memuriyeti olmayan.

Webster - LAIC - Secular - (dünyevi) der.

Bizim sözlüklerimiz bu kelimeye kendimize göre zorladığımız anlamı veriyorlar. Yalnız daha derin bir yoruma gidilirse bir anlam taşır gibi görülen cümlelerin ardında tutarlı bir anlam bulunmadığı, çelişmelerle dolu, içinden çıkılmaz bir boşluk olduğu görülür. «Dünya işlerini dinden ayrı tutan.» «Din ve dünya işlerini ayıran.»

Bu tanımlamaların ardında «Din bir öbür dünya işidir.» anlamı görülmektedir. Böyle bir faraziyeyle tartışmağa girmekle daha başlangıçta yanlış bir yol tutmuş oluyoruz. Şimdi soralım:

— Din, bir dünya işi midir, yoksa öbür dünya işi midir?

Bu sorunun iki cevabı olamaz. Bizi öbür dünya için hazırlamak istese de, din bir dünya işi, bu dünya ile ilgili bir iştir. Doğrusu, bilinen bir gerçektir ki dünya kuruldu kurulalı din, kişilerin öbür dünyadaki davranışlarını değil bu dünyadaki davranışlarını düzenleyegelmiştir. Öyleyse şimdi bize lâiklik ya da kendimiz bulacağımız yeni bir kavrama uyararak dinin etki alanını sınırlamak, öte yandan Kuran-ı Kerimin baştanbaşa yeniden çağımıza göre yorumunu yapmak, yapacak kişileri yetiştirmek düşünüyor; yoksa, bugüne değin olduğu gibi, dini bir yana itmek, toplumun yaşantısından atmak değil. Böyle bir tutuma gidildiğinde görülecektir ki bir takım konularda din ile devlet işi, millet çıkarına birleşecek, millet huzuru için yararlı olacaktır. Gene soralım: Fizik, Kimya, Matematik v.b. benzeri konular öğretimine dini karıştıracak mıyız? Şüphesiz ki, **HAYIR**.

Öte yandan çocuklarınıza yeterli din eğitimi verecek miyiz? Gene aynı kesinlikle: **ŞÜPHE SİZ Kİ EVET.**

Kendilerine «aydın» adını takarak geri kalan herkese yüksekte bakan bir takım kişiler, 300, 3000 hatta 30 000 kişi olsun, kendi açılarından toplum hayatında artık dinin yeri olamayacağını sanabilirler. «Biz din istemeyiz dinin, geleneklerimizin hiç bir gereğini yerine getirmeye lüzum yok.» diye düşünebilirler. Kendileri için, kendi hayat tecrübelerinde böyle olabilir. Sözlerinin anlamı kendi şahsımız için» sınırımız dışına çıkmaz. Kaldı ki bunda da yanlış olabilirler Gene de böyle düşünüyor diye kimseyi kınamayız. Ancak bu 300 ya da 3000 kişi başa

geçip yönetimi ele alır, 32 milyona «Siz de bize uymak zorundasınız.» der, en masum dini ve geleneksel davranışlarını önleyecek yasalar çıkarır yahut var olanları böyle yorumlarsa; milletin çocuklarına kendi dininin bilgisinin verilmesi ve hiç olmasa en önemlilerinin uygulanmasının öğretilmesini yüzünü ekşiterek karşılar; dine, geleneğe bağlılıkla ilgili en akla uygun, kimseye zarar gelmek şöyle dursun, kesin yararı dokunacak istek ve uygulamaların belirtisi karşısında «taviz veriliyor!.. irtica hortluyor!.. Yobazlar ülkeyi kapladı!.. Halkı aldatıyorlar!.. Atatürk ilkeleri çiğneniyor!» (kendi dediklerini yaparsa halk aldanmış, aldatılmış olmaz!) gibilerde kıyameti koparırlarsa bu davranışı anlayamamakta halk da, herkes de mazurdur. Bütün bu yaygara dinin geçmişte kötüye kullanıldığı, kötülöklere alet edildiği gerekçesiyle, Atatürk ilkeleri ve bu ilkelerden biri olan lâiklik ardına sığınarak koparılıyor. Atatürk geldi, millete hizmetler etti, gününde milleti yönetti. Ama bugün Atatürk mezardadır. Onun ilkeleri diye tutturup onun ölüsü adına kendi akıllarına eseni bize yaptırarak isteyenlere kimse kulluk etmek zorunda değildir. «Hakimiyet bilâkaydüşart milletindir.» Bu nasıl halk hâkimiyetidir ki halkın birçok istek ve eğilimleri gerilik, yobazlık v.b. damgalar vurularak bir yana itilir?... Bizinkisi millet hakimiyeti değil düpedüz bir aydınlar (ne yazık ki sözde, yetersiz aydınlar) diktatöryası olagelmıştır ve Atatürk ilkeleri diktatöryası kılığında bunu yürütmek çabasındadırlar.

Din söz konusu oldu mu, bu konuda pek ahngan olan kozmopolit eğilimli benliksiz aydınlar, hiç bir dine, millete ya da ülkeye bağlanmamağı öngören masonlar hemen tarihten, özellikle Osmanlı Tarihinden örnekler getirerek taassubun, yobazlığın bize, Türk ulusuna ne büyük kötülükleri dokunduğunu —dinin ne taassup ne de yobazlık olmadığını bile anlatır ve bizi uyarırlar. Şimdi bir kez bugün birçok yeni araştırmacılar dinin Türk toplumuna geçmişte büyük kötülüğü dokunduğu iddiasını şüpheyle karşıyor, din tepkilerine bağlanan olayları en azından yeni baştan incelemeyi, yorumlamayı gereksiniyorlar. Kaldı ki dinin —bizde müslümanlığın— eskiden kötüye kullanıldığını kabul etsek bile bu doğru dan doğruya dinin ve dinliliğin kötü olduğunu göstermez. Dinin, dinliliğin kötü, zararlı olduğunu, yalnızca bize öğrettiklerinin, bizden belediklerinin, kötü, zararlı olduğunu ortaya koyarak isbat edebiliriz. Yoksa geçmişte din adına bir takım kişiler kötülöklere işledi diye bugünkü dinde dini uyanışı, dine ve dinliliğe dönüşü baltalamağa, kötölemeğe kalkmak bir adamı babası, dedesi, dedesinin dedesi

cinayet işledi diye adalet adına yargılayıp asmağa benzer. Gerçekte din doğruyu, iyiyi, güzeli, hakkı, sabırlı olmağı, bencillikten sıyrılmağı öğretmek yollarından biridir ve dini kötüyü kullanmak, kendi çıkarlarına işletmek yolunu bulanların çıkması bile toplumumuzda küçümsenemeyecek bir yeri bulunduğunu ve yüzüstü bırakılmıyacağını gösterir.

Uygulamada lâikliği — din işlerinin, din öğretim ve eğitiminin yüzüstü bırakılması anlamına alanların bilinç altlarında, bu gibilerinin müslümanlık karşısındaki olumsuz - duygusal yönelti ve davranışlarının ardında, müslüman olmamızın ilerlememize engel olduğu kuruntusu vardır. Hatta, Türkler vaktiyle müslümanlık yerine hıristiyanlığı kabul etselerdi bugün durumumuz başka olur, Rus Sovyet İmparatorluğunun yayıldığı geniş Asya ülkeleri üstünde büyük, görkemli bir Türk devleti bulunurdu, demeğe getirenlere rasladım. Bu lâikirdıları söyleten şüphe ki aşağılık duygusu ve ondan kurtulma çabasının uyardığı bilinçaltı bir hıristiyanlaşma isteğidir (1). İslâmiyete biz Türklerin neler kazandırdığını düşünürken bizim de müslüman olmanın kazandıklarımızı unutmamalıyız.

**

Bilindiği gibi bütün Türkler müslüman olmuş değillerdir; içlerinde hıristiyanlığı kabul eden boylar da vardır. Ancak su götürmez bir gerçektir ki yalnız müslüman olan Türk toplulukları büyük varlık göstermişler, küçükleri büyüklü birçok devletlerin kurucusu, uygarlık yaratıcısı olabilmişlerdir. Oysa hıristiyan olanların bir varlık gösterememeleri şöyle dursun benliklerini, hatta dillerini bile koruyamamış, hemen hepsi eriyip gitmişlerdir. Osmanlı Türklerinin davranışlarını din, müslümanlık büyük ölçüde etkilemiştir. Bilindiği gibi batıya doğru yayılmada başlıca etken hakkı, doğruyu, İslâmın nurunu başka ülkelere götürmektir. Osmanlı toplumunda çağlar boyunca dinin yerini, bize öğretilen yalan ve önyargılardan sıyrılarak incelememiz gerekir. O zaman görülecektir ki dini davranışlar çağdan çağa değişikliğe uğramıştır; (Bu arada softaların davranışlarındaki değişme ve gelişmeler ayrıca ilgi çekici, aydınlatıcı bir inceleme konusu olabilir.) din sömürücülüğü de başka alanlardaki bozulma, çözülme ve tutum sakatlıklarının din alanına bulaşmasından başka bir şey değildir.

Şimdi devlet 5-10 yıl öncesine değin «Ben lâikim, din işlerine karışmam» diyordu. Bununla da kalmadı «Benden başkası da bu işe karışmıyacak.» dedi. Bu, sonunda Türk toplumunda dinin yeri yoktur, unutulsun.» anlamına geliyordu. Çünkü devlet din işlerini

bir yana iter, başkalarının da ilgilenmesini önlerse yeni yetişen kuşaklara dini, gerek bilgi gerekse uygulamada, kim öğretir ki!... İşte Türkiye Cumhuriyetinde lâiklik ilkesinin en aksak, ona acı bir anlamsızlık veren yönü budur. Herkes çocuğuna dinini öğretebilir, herkes camiye gitmekte serbesttir, demek boş bir kelime dizisi olmaktan öteye gidemez. Öyle ya, yurdumuzda 1000 anababadan 999'u çocuğuna din eğitimi verebilecek durumda, gerekli bilgiye sahip olmadığına göre, böyle bir lâiklik anlayışı, din eğitim ve öğretimi imkânlarını ortadan kaldırmakla, dinsizliği öngörmekle birdir. Ama yöneticileri bu tutumu benimseyen bir toplum diasızlaşır mı? Hayır? toplum ihtiyacını başka yollardan, kendi kendine karşılama yoluna gider. Ancak iyi örgütlenmemiş, bir düzene konulmamış olan bu karşılama yetersiz olur ve zararlı sonuçlar daverebilir. Böyle din öğrenimi ve uygulaması kendi bildiğine bırakılan toplumlarda hurafeler alır yürür. Çünkü bir örgüt içinde, eğitim yollarından yetiştirilmeyen din adamlarını toplum kendi içinden raslmasına, sağlam yetişme ve bilgiden ziyade çıraklığa, duygusal bulanık davranışlara dayanan yollardan yetiştirir ve bu din adamı da toplumun ihtiyacını ancak kendi biçiminde, çarpık bir biçimde karşılar. Cumhuriyet çağında Anadolu'da türeyen, halka acayip öğütler veren, din adına şaşılacak

(1) Bu davranışın din konusunda yarattığı korkuya örnek olarak bir din dersi öğretmeniyile aramızda geçen bir konuşmayı buraya alıyorum:

— Namazın nasıl kılındığını öğrencilerimize derste öğretiyorsunuz, değil mi?

— Öğretiyorum.

— Pekii uygulamasını nasıl yapıyorsunuz?

— Ben kendim yaparak gösteriyorum.

— Sınıfta namaz kıldırılmaz mısınız? Yüzünüzü manen kibleye dönmüş kabul ederek, sıralarda otururken?

— Belki, kıldırılabilir. Akhıma gelmedi.

— Peki, hiç cuma namazına götürdünüz mü öğrencilerinizi?

— Hayır, götürmedim.

— Neden?

— Müdür izin vermez?

— Fizik, Kimya öğretmenleri bütün gün izin alarak çocukları fabrikalara; tarih öğretmeni müzelere götürüyor da neden siz camiye götürüp bir cuma namazının nasıl kılındığını gösteremeyesiniz? Bu da aynı şey, ders uygulaması, değil mi?

— Müdür iyi, olgun adamdır; kendisi bunda bir sakınca görmeyebilir ama gene de korkar, çocukların camiye götürülmesine izin veremez.

budalaca hikâyeler anlatan binlerce hoca — topluma gerçek hoca ya da onun yerini tutup görevini yapacak kişiler verilmediğinden, işte meydana böyle boş bularak türemişlerdir.

Türkiye'de lâikliğin anlaşılmasının, sürekli bir çatışma konusu ve nedeni olmasının, onu oturtacak bir yer, yerleştirecek bir gedik bulunamamasının önemli nedenleri vardır. Bir kez bugünkü duruma bakalım: «Biz lâik bir devletiz.» diyoruz; «lâik devlette din işleri ile devlet işleri ayrıdır.» diyoruz. Ama gelgelelim Diyanet İşleri Reisliği adında bir devlet dairesimiz ve Milli Eğitim Bakanlığı içinde bir Din Eğitimi Genel Müdürlüğümüz vardır. İmam Hatip Okulları, Yüksek İslâm Enstitüleri açmıştır devlet. Bu ne perhiz!... diyesi geliyor kişinin! Devlet bir yandan «lâikim, lâik devleti din işleri ilgilendirmez» diyor, öte yandan, en ince ayrıntılarına değin din işlerini eline alıyor. Neden böyle oluyor bu? (Kendimizi aldatmağa yeltenmeden konuşalım.) Bir müslüman toplumun bir hristiyan toplumu biçiminde lâik olması imkânsızdır da ondan. **BİZ DİN İŞLERİNİ DÜRÜSTÇE, TOPLUMUMUZ YARARINA DÜZENE KOYMAK YA DA DİNSİZLİĞİN VE HURAFENİN MİLLET İÇİNDE BAŞIBOŞ YAYILMASI VE BU BAŞIBOŞLUĞUN SONUÇLARINI GÖZE ALMAK ŞIKLARINDAN BİRİNİ SEÇMEK DURUMUNDAYIZ VE BUGÜN, İSTEKSİZCE DE, GÖRÜNÜRDE DE OLSA, DİNLİLİĞİ SEÇMİŞ GÖRÜNÜYORUZ.**

Müslüman toplumlarla hristiyan toplumlar arasındaki bu fark iki dinin doğuş ve tarihi gelişmelerindeki ayrılık ve benzezmelikten gelmektedir. Cami, kilise ya da hristiyan dünyasındaki kilisenin görevini yapar durumda olsaydı Türkiye'de de Fransa'dakinin tıpkısı bir lâik düzen kurulabilirdi; ama cami kilise değildir olamaz da. Kilise bir teşkilâttır, cami her şeyden önce bir ibadet yeridir.

Hristiyanlık daha başlangıçta Sezarın ülkesinin içinde ancak devlet yönetiminin dışında, ondan ayrı, bağımsız olarak doğup yayılmış, kendi yağıyla kavrulmuş, keni çerçevesi içinde cemaatinin din işlerini, din eğitimi yürütmek için gerekli örgütü kurmuştur. Kendisine yöneltilen «Sezar'a vergi vermek caiz mi?» sorusuna İsa'nın cevabı hristiyanlıktaki bu devlet ve din işleri ayrılığının açık ifadesidir: «Sezar'ın hakkını Sezar'a Tanrınınkini Tanrı'ya veriniz»

İslâmiyet hristiyanlığın aksine ilkbâştan, başında peygamberimizle, bir devlet olarak gelişmiş, yayılmasında devletin büyük payı ol-

muştur. Bundan ötürüdür ki müslümanlığı yayma ereğine kendilerini adanmış kişilerden meydana gelen, ana teşkilât kiliseye bağlı, bir misyonerler örgütü de kurulmamıştır müslüman ülkelerinde. Daha doğrusu böyle bir örgüte ihtiyaç duyulmamıştır. Peygamberimizin gününden başlayarak son Osmanlı Padişah-halifesinin gidişinedeğin, din işleri devlet işlerinin önemli bir kısmını teşkil etmiştir. Hristiyanlıkta din işleriyle devlet işlerinin birbirine karışması, daha doğru bir deyişle kilisenin devlet işlerine el atması, kuruluşundan çok sonra olmuştur. Romanın Hristiyanlığı kabul etmesi ve Hristiyanlığın hızla yayılmasıyla her yana kol atan kilise zenginleşmiş, güçlenmiş, hatta ordu kurmuş ve maddî-manevî gücüne dayanarak, krallara bile buyurur duruma gelmiştir. Böylesine güçlenen kilisenin devlet işlerine de karışması, toplum düzenini, kişilerin davranışlarını ilgilendiren her şeyi kendi bildiğine, kendi dilediği biçimde düzenlemeğe kalkışması tabii idi. Hristiyan batı ülkelerinde lâiklik hareketi kilisenin devlet yönetimine yerli yersiz burnunu sokmasına karşı gösterilen tepki ve en sonunda, yeniden bu bakımdan cılız düşmesiyle, devletten kovulması, kendi işine, kendi çalışma alanına dönmesi; kısacası, kesin bir ifadeyle, devlet işleriyle kilise işlerinin ayrılmasıdır. Kilisenin devlete buyurmak gücünü yitirmesi, buyuramaması, hiç bir yurddaşı şöyle ya da böyle davranmağa zorlayamamasıdır. Ancak bu ayrılma kilise teşkilâtının ortadan kalkması, kilise okullarının kapanması, kilisenin din ve uygulamasından menedilmesi ya da —yurddaşları fi'len zorlaması dışında— sınırlanması demek değildir. Bunlar yapılsaydı hristiyan batı ülkelerinde de bizim Cumhuriyet lâikliğine benzer bir lâiklik getirilmiş olurdu. Oysa bugün hristiyan batı ülkelerinde kilise toplumun dinine sahip çıkar, din işlerini bildiği gibi yönetir, okullar açar, isteyenlere din eğitimi verir, onları dinî geleneklere göre yetiştirmeğe çalışır, hatta parti kurup siyasete karışır. Bu işleri yürütebilmek için halktan yardım toplar, kilise vakıflarının gelirini kuruşu kuruşuna kullanır, ayrıca devletten de yardım görür.

(Devam edecek)

